

5. Добровольский, Д. О. Беседы о немецком слове / Д. О. Добровольский. – М. : Языки славянских культур, 2013. – 752 с.
6. Добровольский, Д. О. Корпусы текстов и двуязычная фразеография / Д. О. Добровольский // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. – № 5 (27). – 2015. – С. 23–37.
7. Павлова, А. В. Трудности и возможности русско-немецкого и немецко-русского перевода / А. В. Павлова, Н. Д. Светозарова. – СПб. : Антология, 2012. – 480 с.
8. Павлова, А. В. Учебное пособие по русской фразеологии [Электронный ресурс] / А. В. Павлова. – Режим доступа : <http://doi.org/10.25358/openscience-7622>. – Дата доступа : 26.10.2022.
9. Бинович, Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с.
10. Дубровин, М. И. Иллюстрированный сборник идиом на пяти языках / М. И. Дубровин. – М. : Росмэн, 1997. – 211 с.
11. Квеселевич, Д. И. Русско-английский фразеологический словарь / Д. И. Квеселевич. – М. : Русский язык, 2000. – 704 с.
12. Литвинов, П. П. Англо-русский фразеологический словарь / П. П. Литвинов. – М. : Яхонт, 2000. – 446 с.
13. Petermann, Jürgen. Russisch-Deutsches phraseologisches Wörterbuch / Jürgen Petermann, Hansen-Kokorus, Tamara Bill. – Langenscheidt, Verlag Enzyklopädie, 1995.
14. Гололобова, Н. И. Фразеологические и нефразеологические способы перевода фразеологических единиц в произведениях Д. Г. Лоуренса / Н. И. Гололобова // Филология: научные исследования. – 2020. – № 7. – С. 41–50. DOI: 10.7256/2454-0749.2020.7.33430. – Режим доступа : https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=33430. – Дата доступа : 26.10.2022.

Abstract. The article raises the question of the urgent need to reflect in bilingual phraseological dictionaries several alternative translation possibilities and to enrich the dictionaries with information concerning the degree of proximity of the original lemma and its proposed translations. This degree of proximity can be determined by a multiple (multi-vector) approach to the criteria of full and partial equivalence.

Keywords: phraseology, phraseological dictionary, bilingual phraseography, translation equivalence.

УДК 811.161.3'373:81'271(=161.3)

К. С. Півавэр

ФРАЗЕАЛАГІЧНЫЯ АДЗІНКІ Ў СУЧАСНАЙ КАМУНІКАЦЫІ: РОЛЯ Ў ФАРМІРАВАННІ І РЭПРЭЗЕНТАЦЫІ МОЎНАЙ КАРЦІНЫ СВЕТУ БЕЛАРУСАЎ

Анагнэзис. У артыкуле вылучаны фразеалагічныя адзінкі, якія выкарыстоўваюцца ў складзе стыкерпакаў у інтэрнэт-камуніцыі. Вызначана іх важная роля ў рэпрэзентацыі і фарміраванні моўнай карціны свету беларусаў. Аўтар прыходзіць да высновы, што змест фразеалагічных адзінак актуалізуе такія канцэпты-канстанты, як “чалавек”, “шчасце”, “поспех”, “дабрабыт”, “праца”, утрымлівае звесткі пра духоўную і матэрыяльную культуру беларусаў, прэцэдэнтныя імёны, а таму фразеалагічны фонд беларускай мовы з’яўляецца каштоўным аб’ектам даследавання для лінгвакультуролагаў.

Ключавыя словы: фразеалагічная адзінка, моўная карціна свету беларусаў, канцэптасфера, інтэрнэт-камуніцыя.

Фразеалагічныя адзінкі сваім зместам заўсёды звернуты да чалавека: яны не толькі апісваюць свет, але і ацэньваюць, інтэрпрэтуюць, выражаюць да яго суб’ектыўныя адносіны. Фразеалагізмы, па словах В. А. Маславай, “гэта душа ўсякай нацыянальнай мовы, у якой непаўторным чынам маніфестуецца дух і своеасаблівасць нацыі” [1, с. 136].

Мэта дадзенага артыкула – вызначыць ролю фразеалагічных адзінак, змешчаных у стыкерпаках сучасных месэнджараў, у рэпрэзентацыі і фарміраванні моўнай карціны свету беларусаў. Мэта прадугледжвае вырашэнне наступных задач: 1) даць кароткую агульную характарыстыку прац лінгвістаў, якія закранулі тэму ролі фразеалогіі ў адлюстраванні культуры і ментальнасці беларускага народа; 2) выявіць актуалізаваныя ў фразеалагізмах асноўныя канцэпты моўнай карціны свету беларусаў і культурны фон (словы-сімвалы, прэцэдэнтныя імёны і тэксты і г. д.).

Адной з першых прац, якая апісвае нацыянальна-культурны кампанент фразеалагізмаў (інфармацыя аб светапоглядзе нашых продкаў, абрадах, звычаях, уяўленнях людзей аб навакольнай рэчаіснасці), з’яўляецца даследаванне “Чым адгукаецца слова” У. І. Ковалёва [2]. Вывучэннем нацыянальна-культурнага кампанента фразеалогіі і парэміялогіі займаюцца таксама вучоныя з Магілёва Я. Я. Іваноў, Ю. А. Петрушэўская і інш. [3].

Бясспрэчна, адным з найбуйнейшых даследчыкаў беларускай фразеалогіі ў лінгвакультуралагічным аспекце з’яўляецца Вольга Аляксееўна Ляпчынская. Як справядліва адзначае даследчыца, “фразеалагічныя адзінкі беларускай мовы з’яўляюцца вынікам жыццёвага вопыту і мудрасці многіх мінулых пакаленняў нашага і іншых народаў і крыніцай атрымання ведаў і ўстановак культуры беларусаў, спосабаў пазнання свету і іх вербальнага адлюстравання для наступных пакаленняў” [4, с. 212]. У шматлікіх яе манаграфіях [4; 5; 6] апісаны базавыя канцэпты “праца”, “смерць”, “чалавек”, “жыццё”, стыхійныя канцэпты “агонь”, “вада”, “зямля”, “паветра”; лінгвакультурныя коды беларускай фразеалагічнай карціны свету.

У манаграфіі А. С. Дзядовай “Чалавек у люстэрку беларускай фразеалогіі і парэміялогіі” [7] праведзены лінгвакультуралагічны аналіз фразем і парэмій, якія рэпрэзентуюць псіхалагічны стан чалавека, асаблівасці яго характару (семантызацыя разумовай дзейнасці, апазіцыі “працавітасць-гультайства”, адмоўных рыс характару і лёсу чалавека), эмацыйна-пачуццёвай сферы (злосць, страх, плач, смех, радасць, каханне), рэлігійны светапогляд, сацыяльныя адносіны (маўленчыя адносіны; станоўчы і адмоўны аспекты маральна-этычных паводзін) і гендарныя паводзіны.

Такім чынам, кароткі агляд буйных прац, прысвечаных беларускай фразеалогіі, яскрава паказвае, што ў беларускай лінгвістыцы не выклікае сумнення думка пра важнасць фразеалогіі ў рэпрэзентацыі і фарміраванні беларускай моўнай карціны свету.

У другой частцы нашага даследавання звернемся да беларускіх фразеалагічных адзінак (далей – ФА), змешчаных у распаўсюджаных сродках камунікацыі (т. зв. месэнджарах) з улікам метадаў вывучэння ў вышэйзгаданых працах (метады лінгвакультуралагічнай інтэрпрэтацыі). Безумоўна, корпус даследаваных намі фразем істотна абмежаваны (усяго вылучана каля 30 адзінак), аднак наяўнасць менавіта гэтых ФА ў сродках камунікацыі падкрэслівае іх папулярнасць, агульнавядомасць, а таму важнасць для вывучэння. Актуальнасць звяроту да жывой сучаснай фразеалогіі не выклікае сумнення, бо вывучэнне жывой мовы бярэ вытокі ад прац младаграматыстаў, І. Бадуэна-дэ-Куртэнэ, Я. Карскага і інш.

У дадзеным даследаванні мы прымаем шырокае разуменне фразеалогіі. Пад фразеалогіяй у шырокім сэнсе разумеюцца ўсе спалучэнні з вобразным значэннем – гэта прыказкі, прымаўкі, афарызмы, ідыёмы, крылатыя выразы, цытаты з літаратурных твораў. Іншымі словамі, шырокі аб’ём фразеалогіі можна вызначыць як усё тое, што ўзнаўляецца ў гатовым выглядзе, не з’яўляючыся словам. Прадстаўнікамі шырокага падыходу з’яўляюцца вучоныя М. Ф. Алефірэнка, В. М. Тэлія, М. М. Шанскі, А. У. Кунін і інш.

Стыкерпак – набор выяў, звязаных тэматычна і графічна. Ён можа складацца з ілюстрацый, рэальных фота ці тэматычных фраз. Стыкерпакі дазваляюць наглядна дэманстраваць свае думкі, з’яўляюцца карысным інструментам у камунікацыі, як асабістай, так і дзелавой. Стыкерпакі звычайна ўтрымліваюць адзінкі маўленчага этыкету (*дзякуй, дабронач, як справы?; калі ласка!; вітаю!*), лексемы з ацэначнай канатацыяй (*прыгажосць; кепска*), устойлівыя выразы.

Часта наборы стыкераў ствараюцца суб'ектамі бізнесу (банкі, прадпрыемствы, вытворцы). Напрыклад, кампанія Viber распрацавала для Нацыянальнага алімпійскага камітэта Рэспублікі Беларусь стыкерпак Team BY, ключавым элементам якога стаў талісман алімпійскай каманды ў вобразе буслянці – адзін з самых вядомых сімвалаў Беларусі. Асноўнай задачай супрацоўніцтва з'яўляецца інфармаванне ўсіх аматараў спорту аб працы НАК, падрыхтоўцы да вялікіх спаборніцтваў і поспехах беларускіх атлетаў, а таму ў прадстаўленых фразеалагічных адзінках рэпрэзентаваны найперш канцэпт “поспех”: *поспех на тваім баку; гэты сцiкер павялічвае моц; цябе чакаюць яскравыя перамогі; у цябе ўсё атрымаецца; прыйшоў час дзейнічаць; рыхтуйся да прыемных сюрпрызаў; будзь смелым – усё атрымаецца!* Семантыка фразеалагізмаў з яскравым імператывам – каб дасягнуць поспеху неабходна быць рашучым, смелым, актыўным: *збярыся, ануча!; зажыгай! не выгарай!; варушыся!* і г. д.

Сетка кніжных крам OZ стварыла беларускамоўныя стыкерпакі “Скрыні храбрасці” з матывуючымі пасланьнямі. Наборы створаны для падтрымкі падапечных дабрачыннай ініцыятывы – хворым дзецям. Змест фразем з дадзеных стыкераў рэпрэзентуе канстанты моўнай карціны свету – “здараўе” (*здаравай знутры; беражы свой унутраны свет; глядзі на жыццё па-іншаму*) і “чалавек” (*Будзь чалавекам!; для кагосьці ты – цэлы свет!*). У структуры канцэпту “чалавек” акцэнтуюцца такія паняццевыя кампаненты, як ‘самаўдасканаленне’ (*зробім лепш*); ‘самавызначэнне’ (*свабода быць сабой*); ‘актыўная жыццёвая пазіцыя’ (*я актыўны; мора справаў; не будзь абыякавым; зрабі сам*).

Банк “Дабрабыт” стварыў стыкерпак для месенджера Telegram, у апісанні якога знайшлі адлюстраванне і асаблівасці беларускай ментальнасці: *Вобраз божай кароўкі цудоўна адпавядае каштоўнасцям банка. Усе мы з дзяцінства памятаем вершык “Божая кароўка, ляці на небка, там твае дзеткі...” Гэта ж якраз пра дабрабыт – сямейную ўтульнасць, шчыры клопат аб сваіх блізкіх, дастатак. Таму мы у банку вырашылі зрабіць гэту мілую істоту сваім героем і талісманам* [8]. У дадзеным выпадку актуалізаваны такія канцэпты, як “дабрабыт”, “шчасце” (*Шчасце побач!*), а таксама выкарыстанне вобраза жывёльнага свету з этнакультурнай семантыкай.

Выяўленыя фразеалагічныя адзінкі вылучаюцца выразным культурным фонам. Ужо згаданы вобраз бусла (фразеалагічная адзінка *дай бусла!*), выкарыстаны таксама вобраз сарокі. З расліннага свету заслугоўваюць увагі знакавыя для беларускай культуры вобразы *лес* (*нешта ў лесе здохла!*) і *бульба* (*хавайся ў бульбу*). Створаны цэлы набор стыкераў з міфічнымі істотамі з беларускага фальклору (*Вадзянік, Дамавік, Русалка* і інш.). Асаблівае месца ў тэматыцы разгледжаных стыкераў належыць прэцэдэнтным імёнам – Францыск Скарына, Янка Купала (выкарыстаны вядомыя радкі з яго верша *А хто там ідзе*), Марк Шагал (*я так бачу*); У. Караткевіч (*гэта Беларусь*).

Канцэптуальнае асэнсаванне часу знайшло адлюстраванне ў тэматычных стыкерах, прыведзеных да вядомых свят, – Каляды (*час цудаў; час падарункаў*), Новы год (*час феерверкаў; з надыходзячым*), Міжнародны жаночы дзень (*наперад, дзяўчыны; дзявочая сіла*); Вялікі дзень (*Шчаслівага Вялікадня; час для сям’і*); Дзень студэнтаў і г. д.

Як ужо адзначалася, у шырокім разуменні да фразеалагічных адзінак можна аднесці агульнавядомыя цытаты з тэкстаў. Намі адзначана дзве такія адзінкі – *а хто там ідзе* (з выявай Янкі Купалы) і радкі *пакрысе на расе* з выявай пацачных жывёл. Апошнія радкі, магчыма, патрабуюць дадатковага каментарвання. Некалькі пакаленняў беларусаў былі гледачамі вячэрняй тэлеперадачы “Калыханка”, у якой выконвалася песня на словы верша “Доўгі дзень” Г. Бураўкіна. Такім чынам, дадзены стыкер з радкамі з гэтага верша з’яўляецца сведчаннем таго, што дадзены тэкст з’яўляецца прэцэдэнтным у беларускай лінгвакультуры.

У прааналізаваных фразеалагічных адзінках рэпрэзентуюцца такія рысы ментальнасці, як спагадлівасць, ветлівасць, добразычлівасць, што выяўляецца ў фразеалагічных адзінках, накіраваных на дапамогу, падтрымку суразмоўцы (*змагайся і не здавайся; скараем вяршыні!; адчувай падтрымку; ты здолееш*).

Цікавым моўным фактам з’яўляецца пераасэнсаванне фразеалагізмаў. Так, фразема *гарыць забор – гары і хата* трансфармавалася ў фразеалагічную адзінку *гарыць дэдлайн – гары і хата*. Заўважым, што *дэдлайн* – апошні тэрмін здачы вынікаў працы – з’яўляецца папулярнай лексмай інтэрнэт-дыскурсу.

Фраземай з глыбокім сэнсам, на нашу думку, з’яўляецца ўстойлівы выраз *мая хата з краю* – нярэдка ён выкарыстоўваецца беларусамі з негатыўнай канатацыяй пры ацэнцы пасіўнай жыццёвай пазіцыі, абыякавасці, баязлівасці, нежадання дапамагчы. Усе названыя рысы часта называюцца як адмоўныя ў беларускім нацыянальным характары. У сувязі з гэтым варта прывесці меркаванне А. С. Дзядовай: “Вялікая колькасць устойлівых моўных адзінак, якія ў сваёй структуры рэпрэзентуюць адмоўныя этнапсіхалагічныя адзнакі чалавека, сведчыць пра тое, што беларускі народ заўсёды імкнуўся выявіць і падкрэсліць у паводзінах чалавека менавіта негатыўнае з мэтай яго карэкціроўкі і выпраўлення ў лепшы бок” [7, с. 147].

Такім чынам, меркаванне пра тое, што фразеалогія з’яўляецца “адбіткам душы народа” ўкаранілася ў беларускай лінгвістыцы, што знайшло адлюстраванне ў буйных даследаваннях вядомых лінгвістаў. Прааналізавыя ў артыкуле фразеалагічныя адзінкі з’яўляюцца цікавым матэрыялам для даследаванняў ў галіне семіётыкі, лінгвакультуралогіі, міжкультурнай камунікацыі. Прыведзены матэрыял дазваляе зрабіць вывад, што ў сучаснай камунікацыі найперш актуалізуюцца наступныя канстанты моўнай карціны свету: *чалавек, шчасце, поспех, дабрабыт, сям’я*, а таксама рэаліі новага часу – святкаванне сучасных памятных дат (Міжнародны жаночы дзень, Новы год, Дзень студэнта), кавідныя абмежаванні (*трымай дыстанцыю; дома дзеля сваіх; насі маску, калі ласка*). Лінгвакультуралагічны аналіз фразеалагічных адзінак у стыкерах паказаў, што духоўная і матэрыяльная культура знайшлі сваё шырокае адлюстраванне (святы – *Каляды, Вялікдзень*, міфічныя істоты – *Дамавік, Багнік, Лесавік* і г. д.; сімвалічныя птушкі – *бусел, сарока*; прэзідэнтныя імёны – *Францыск Скарына, Янка Купала, Якуб Колас, Марк Шагал*).

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Маслова, В. А. Введение в лингвокультурологию : учеб. пособие / В. А. Маслова. – М. : Флинта, 1997. – 207 с.
2. Коваль, У. І. Чым адгукаецца слова: фразеалогія ў павер’ях, абрадах і звычаях / У. І. Коваль. – Мінск : Народная асвета. – 48 с.
3. Іваноў, Я. Я. Новая канцэпцыя лінгвакраіназнаўчага слоўніка беларускіх прыказак / Я. Я. Іваноў, Ю. А. Петрушэўская / Студзеньскія рэспубліканскія чытанні : матэрыялы рэспубліканскай навуковай практычнай канферэнцыі. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава. – С. 148–153.
4. Ляшчынская, В. А. Канцэпты прыродных стыхій у фразеалагічнай карціне свету беларусаў: агонь, вада зямля і паветра / В. А. Ляшчынская. – Мінск : РІВШ, 2018. – 222 с.
5. Ляшчынская, В. А. Фразеалагічная эмацыянальная канцэптасфера беларусаў : манаграфія / В. А. Ляшчынская. – Мінск : РІВШ, 2012. – 246 с.
6. Ляшчынская, В. А. Базавыя канцэпты фразеалагічнай карціны свету беларусаў / В. А. Ляшчынская. – Мінск : РІВШ, 2015. – 224 с.
7. Дзядова, А. С. Чалавек у лютэрку беларускай фразеалогіі і парэміялогіі : манаграфія / А. С. Дзядова. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2013. – 161 с.
8. Новости банка «Добрабыт» [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу : <https://www.facebook.com/bank.dabrabyt>. – Дата доступу : 20.08.2022.

Abstract. The article highlights the phraseological units used in sticker packs in online communication. Their important role in the representation and formation of the linguistic picture of the world of Belarusians is determined. The author comes to the conclusion that the content of phraseological units actualizes such constant concepts as “man”, “happiness”, “success”, “well-being”, “work”, contains information about the spiritual and material culture of Belarusians, precedent names, and therefore the phraseological fund of the Belarusian language is a valuable object of research for linguists.

Keywords: phraseological unit, language picture of the world of Belarusians, concept sphere, Internet communication.